

Kroatian sota ja aselepo 1991-1992

Keskikesän 1991 lyhyen taisteluvaiheen jälkeen Sloveniassa vakiintui aselepo. Samalla kuitenkin Kroatiassa voimistuivat elokuun kuluessa kahakat kapinallisten serbien ja hallituksen joukkojen välillä. Pian alkoivat myös avoimet taistelut, jolloin myös eräitä liittoarmeijan yksiköitä asetettiin tukemaan paikallisia serbejä Krajinassa ja Slavoniassa. Sinne tuli Serbiasta myös vapaaehtoisia tshetnikki-osastoja. Taistelut ulottuivat pian myös Dalmatian rannikolle.

Kroatian sotaan ei eurooppalaisilla organisaatioilla ollut paljonkaan vaikuttamisen mahdollisuuksia. EY välitti aselepoja tai lyhytaikaisia "tulitaukoja", jotka eivät usein kestäneet edes tunteja. Myöskään YK:n ja EY:n julistamat asesaarrot ja taloudelliset boikotit eivät tehonneet.

EY nimitti Naton entisen pääsihteerin ja Englannin ulkoministerin lordi Carringtonin johtamaan välitystoimintaa. Haagissa järjestettiin lokakuussa konferenssi, jossa Jugoslavian osatasavaltojen edustajille esitettiin ehdotus löyhän liittovaltion muodostamiseksi. Tarkoitus oli ensin tunnustaa valtioiden itsenäisyys ja sitten muodostaa valtioiden välinen liitto. Serbia ei tähän suostunut, sillä Milosevicin johtama hallitus epäili, ettei suunnitelman toisesta vaiheesta tule lopulta mitään. Myös sotatilanne Kroatiassa näytti siinä vaiheessa suosivan serbejä, eikä Belgradin hallituksella välttämättä ollut edes otetta radikaaleihin puolisotilaallisten joukkojen johtajiin. Ajankohta ei näyttänyt olevan sopiva rauhanratkaisulle, joten EY luopui uusista aloitteista.

Sota Kroatiassa sai hyvin raakoja muotoja, mikä aiheutui lähinnä puolisotilaallisten joukkojen keskeisestä osuudesta sotateoissa. Ihmisoikeusrikoksia sattui eri tahoilla, ja sotilaallisesti ylivoimaiset serbit tulittivat tykistöllä Kroatian kaupunkeja. Tonavan rannalla Itä-Slavoniassa sijaitsevaa, alkuperäisväestöltään lähes 80 000 asukkaan Vukovaria piiritettiin kolme kuukautta. Kaupungin antautuessa siellä ei ollut jäljellä enää ehjiä taloja ja sadoittain ihmisiä oli saanut surmansa. Vukovarin tuho herätti maailman huomaamaan käynnissä olevan sodan luonteen. Kroaatit saivat sotilaallisen tilanteen kuitenkin pääpiirtein vakautetuksi ennen talven tuloa menetettyään ensin laajoja alueita serbimiehitykseen.

Tärkeänä syynä serbien hyökkäyksen pysähtymiseen oli lopulta liittoarmeijan (JNA:n) serbikapinallisille antaman tuen heikkous. Monet varuskunnat joutuivat heti sodan alkaessa piiritetyiksi ja siten ikään kuin kroaattien panttivangeiksi. Liittoarmeija ei muutenkaan ollut vielä riittävästi serbien hallitseva, joten johto oli hajanaista ja yksiköitten taisteluhalu olivat vähäiset. Lisäksi yhtä lailla armeijan kuin Jugoslavian ja Serbian poliittinen johtokin pelkäsivät aloittaa totaalista sotaa Kroatiaa vastaan muun muassa ulkomaisen intervention pelosta.

Serbikapinallisten sotilaallinen voima oli alusta lähtien verraten vähäinen. Kroatiassa asui 600 000 serbiä, mutta heistä läheskään kaikki eivät tukeneet kapinallisia, jotka olivat

etupäässä Krajinan ja Slavonian maaseutuväestöä. Aseita serbeiltä ei puuttunut, mutta henkilöstöä oli vähän verrattuna jatkuvasti vahvistuneeseen Kroatian armeijaan. Sen riveissä oli syyskuussa toimeenpannun liikekannallepanon jälkeen noin 200 000 sotilasta. Kroatian joukoilta puuttui kuitenkin raskasta aseistusta.

Jugoslavian laivasto osallistui Dalmatian rannikon saartoon ja jossain määrin myös tulittamiseen. Montenegrosta alkoi hyökkäys myös Dubrovnikin kaupunkia vastaan. Sitä saarrettiin ja tulitettiin tykistöllä, mutta varsinaista valtausta ei edes yritetty. JNA ei osallistunut kovin innokkaasti taisteluihin, vaan ne olivat etupäässä montenegrolaisten ja Hertsegovinasta tulleiden serbien puolisolitaallisten joukkojen vastuulla. Dubrovnikin tulitus sai runsaasti huomiota osakseen, koska kaupunki kuuluu Euroopan merkittävimpiin kulttuurimuistomerkkeihin. On kuitenkin liioittelua väittää, että sitä olisi järjestelmällisesti tuhottu. Vauriot vanhassa kaupungissa jäivät vähäisiksi, mutta lähikylät sen sijaan tuhoutuivat pahasti. Dubrovnikista ei tullut Vukovarin kaltaista rauniokasaa. Vähitellen liittoarmeija vetäytyi Kroatiasta paikallisten aselepojen ja Kroatian armeijan perustamissopimuksen 23.11.1991 mukaisesti jättäen jälkeensä huomattavan osan kalustostaan. Paikoin sattui myös välikohtauksia ja suoranaisia taisteluita JNA:n ja kroaattijoukkojen välillä.

Kroatian sodassa toteutettiin jo mittavia "etnisiä puhdistuksia". Alkuvaiheessa niitä harrastivat lähinnä kapinalliset serbit, mutta myös kroaattien puolelta serbejä ajettiin pakoon. Usein liittoarmeija antoi näissä tilanteissa tulitukea raskailla aseilla ampumalla varoitustulta kroaattikyliin. Yleensä väestö siinä vaiheessa pakeni, ja kylään saapuivat puolisolitaalliset joukot tekemään ryöstöjä ja ajamaan loput ihmiset pois taloista. Sen jälkeen talot sytytettiin tuleen, ja vastapuolen uskonnolliset tai historialliset muistomerkit usein tuhottiin.

Karttapiiirros Kroatian tilanteesta aseleposopimuksen mukaisesti keväällä 1992. YK:n rauhanturvajoukot (UNPROFOR) asettuivat valvomaan sektoreita East (Itä-Slavonia), West (Länsi-Slavonia) ja North (Krajina). YK:n valvonta-alueet eivät ulottuneet koko Kroatiaan, vaan esim. Dalmatian rannikko oli Kroatian armeijan vastuulla.

Useita viikkoja jatkuneiden tunnustelujen jälkeen YK:n onnistui lopulta välittää Kroatiaan aselepo, jonka Kroatian ja Serbian edustajat allekirjoittivat 2. tammikuuta 1992. Euroopan yhteisö tunnusti Kroatian itsenäisyyden 15. tammikuuta. Aselevon valvontaa ja toimeenpanoa varten perustettiin YK:n rauhanturvaoperaatio United Nations Protection Force (UNPROFOR). Se käynnistyi verraten hitaasti, ja tulossa olleet joukot joutuivat maalishuhtikuussa keskelle alkavaa Bosnia-Hertsegovinan sotaa. Rauhanturvajoukkoja saapui Kroatiaan lähes 16 000 sotilasta. Suomi lähetti rakentajapataljoonan ja esikuntahenkilöstöä.

Yksittäiset taistelut jatkuivat aselevosta huolimatta etenkin YK:n valvomien alueiden ulkopuolella Dalmatiassa, mutta pääpiirtein aselepo Kroatiassa kesti aina vuoteen 1995.

Kroatian hallitusta vastaan kapinoineet serbit perustivat miehittämilleen alueille (Itä- ja Länsi-Slavoniaan ja Krajinaan) Krajinan serbitasavallan (Republika Srpska Krajina), jota ei kuitenkaan kansainvälisesti tunnustettu. Se sai tukea Serbiasta ja Montenegrosta, mutta mitään tiivistä liittolaissuhdetta ei syntynyt.

Rauhanturvaajien roolista on esitetty hyvin ristiriitaisia käsityksiä. Monet näkivät ne ensi sijassa serbien valloitusten (28 prosenttia Kroatian alueesta) turvaajina, kun taas toiset ovat painottaneet sitä, että YK:n avulla saatiin kuitenkin ylläpidetyksi aselepo, joka sitten aikaa myöten antoi edellytyksiä rauhanomaiselle ratkaisulle. YK:n joukot tekivät sen, mikä tuossa tilanteessa oli mahdollista, eivät enempää eivätkä vähempää. Vuoden 1992 alussa voimaan tullut aseleposopimus antoi mahdollisuuksia erilaisiin tulkintoihin, kuten on tavallista näissä yhteyksissä. Erityisesti määräykset, joiden mukaan YK:n suojaamilla alueilla (UN Protected Areas) tuli kaikki muut paitsi YK:n joukot riisua aseista ja sallia alkuperäisväestön paluu, oli vaikea toimeenpanna, kun syvä epäluulo vallitsi. YK:sta tuli joka tapauksessa nyt osa Jugoslavian kriisiä, ja kaikki konfliktin osapuolet pyrkivät hyötymään siitä ja myös moittimaan YK:ta vastapuolen suosimisesta

Lähteet: Pekka Visuri, Kosovon sota (Gaudeamus 2000), s. 30-34 ja siinä erikseen mainitut lähteet; Pekka Visuri, Maailman muutos ja Suomi (WSOYpro 2011), s. 89-92 ja Charlie Salenius-Pasternak – Pekka Visuri, Suomi rauhanturvaajana 1991-2006 (2006), s. 18. Internet: http://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_War_of_Independence; http://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_Defence_Forces; http://en.wikipedia.org/wiki/Republic_of_Serbian_Krajina